

РЕЦЕНЗИЯ
ЗА Д-Р ПАВЕЛ ПАВЛОВ, УЧАСТНИК В
КОНКУРС ЗА ДОЦЕНТ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО
НАПРАВЛЕНИЕ 2.4 – РЕЛИГИЯ И ТЕОЛОГИЯ
(ИСТОРИЯ НА ПРАВОСЛАВНОТО БОГОСЛОВИЕ ПРЕЗ ХХ ВЕК),
ОБЯВЕН ОТ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ – СВ. КЛ. ОХРИДСКИ
– ДВ, бр. 90 от 16. 11. 2012
от проф. дфн Нина Димитрова

Павел Николов Павлов участва в конкурса за доцент с 1 монография и 14 текста – статии или доклади, изнесени на различни научни форуми, от които един – на руски, и три – на английски език.

Част от статиите са посветени на „пътищата на съвременното богословие” в български контекст – поводът за написването им е както необходимостта от повторно признание, но и актуализация на делото на български богослови като Тодор Събев и Стефан Цанков, така и от днешното разкритие на инфилтрацията на тайните служби в богословските среди.

Друга част от текстовете също визират „пътищата на съвременното богословие”, но са посветени на видни православни богослови извън България – Иоан Майендорф, Александър Шмеман, Александър Мен и др. Трета част са в областта на теоретичното богословие.

Освен богословски, по-малките текстове, представени за обсъждане тук, имат и исторически профил, което не е изненадващо, предвид образованието на кандидата. Някои от текстовете са изисквали и философска компетентност, или, като цяло, техният интердисциплинарен характер е ясно открит. Това личи и по някои от форумите, на които са представяни тези текстове – общонаучни, философски и пр. Добро впечатление оставя ясният и точен език, на който са поднесени тези доклади, превърнали се впоследствие в статии в различни (и международни) сборници.

Теоретичната проблематика, разглеждана в текстовете извън монографията, е следната: отношението *философия – богословие*; отношението на Църквата със света (общество, култура) – нейната мисия; нуждата от създаването на нов богословски език; съвременната криза като предизвикателство пред богослова и неговата лична отговорност в този аспект; значението на светоотеческото наследство и възможностите за въплъщението на духа му в съвременното богословие; комунизмът като тип

религиозно светоотношение; значението на паламизма за днешната действителност; преобладаването на естетическия принцип за сметка на историческия – при софиологията в разработените от Павел Флоренски и Сергей Булгаков нейни варианти, и др. Предложените от д-р Павел Павлов решения на тези проблеми съставляват негов важен теоретичен принос. Според мен особено важна – с оглед на произтичащите от нея следствия – е изразяваната позиция за необходимостта от съдържателен диалог на Църквата с наличната съвременна култура: „Богословието не би могло да отговори на въпросите на света и да му помогне нито като избяга от него, нито пък като приеме облика му и напълно се съобрази с него” („Богословие и култура”). Запазването на *неотмирността* на Църквата – при все битието ѝ в този свят – винаги е било един от основните „препъни камъни” в историческия ход на християнството изобщо, не само на Православието, подновяван неуморно с всяка нова епоха. Без съмнение, постмодерността на свой ред също изявява претенциите си по извечния въпрос за взаимодействието на сакралното със светското. В духа на предложените от д-р Павлов отговори е разгледано и взаимодействието между философията и богословието, пак с оглед на предизвикателствата на съвременността и нейните основни мисловни тенденции. В статията си, посветена на *новата софиология* (тема колкото философска, толкова и богословска) авторът твърди, че днес е отново необходимо разграничаването (несливането), но не и обособяването и раздялата между богословие и философия – изолационизмът е според него грешна позиция, надмогната от нуждата за диалог и сътрудничество („Новата софиология: естетика срещу история”).

Много интересна е и статията „Пространства на свещеното бездействие” (публикувана в *Християнство и култура* от 2012 г.), посветена на сакралните пространства на град Несебър. Свързвам този така емоционално написан текст и с лекторския курс на П. Павлов „Поклоннически райони в България” (за който е заявил в представената справка).

В много от статиите е видна заявката за бъдещата монография – в тях личността на о. Г. Флоровски е неизменният духовен фокус на търсенията на автора. На Флоровски е посветена и отдавна замислената и дълго реализираната книга на д-р Павлов – „Богословието като биография”, 2013, издадена от Университетското издателство. Още заглавието известява за основната нагласа на автора – да представи богословското наследство на един от най-видните православни мислители на XX век не само във вида на оставените от него книги, статии, рецензии, но като самия негов пълнокръвен живот. В описанието на този живот интелектуалната страна е необходимо

допълнена с всевъзможни житейски детайли, на чието издирване е посветил усилията си д-р Павлов. Веднага трябва да се отбележи удовлетворителността на резултата – предложената монография наистина е пълно, изчерпателно изследване на живота на о. Г. Флоровски в *качеството му* на богословие. В бележка д-р Павлов пояснява как доскоро в богословските изследвания са доминирали текстово-критичният, литературно-филологическият, обективистично-систематическият подход за сметка на историко-персоналния. Богословието е разглеждано само „текстово“, а не като житейска съдба. Бих казала, че това положение бе валидно далеч не само за богословието, но и за хуманитаристиката като цяло, и то в световен мащаб. Контекстуалният подход, утвърдил се главно след т. нар. *херменевтичен обрат*, променя коренно представите за историята на идеите. Интелектуалната биография като жанр, лансиран тук от Павел Павлов (който, разбира се, не е негово изобретение) наистина би могъл да послужи, като предлага авторът, като образец, матрица, за написването на подобен тип био-библиографии на други видни представители на православно богословие от XX век.

И така, д-р Павлов се е заел с нелеката задача да „събере“ и реконструира живота на Г. Флоровски (неотделим от живота на епохата), да намества в празнините намираните житейски свидетелства, разширявайки периметъра на търсенията. Издиреното епистолярно наследство (пръснато по цял свят и намиращо се в често недостъпни архиви) е от особена важност, предвид представата на автора за писмото като „послание на вяра, на истина, на приятелство, на любов“. Освен на писмата на видния руски богослов, Павел Павлов е отделил внимание и на разнообразни други документи, своеобразни „късчета“ от преживяната епоха – чуждо епистолярно наследство, спомени, снимки, официални бележки и пр. Всички те са използвани за съставянето на цялостната картина, пресъздаваща живота на Г. Флоровски. В този опит за реконструкция не са без значение и *местата на памет* – д-р Павлов е посетил много от знаковите места – жилища, храмове, библиотеки (в Елисаветград, Одеса, Прага, Париж, Белград, както и, разбира се, в София), свързани с биографията на Флоровски, което несъмнено му е помогнало да долови *духа на времето*, да предаде нужната атмосфера. Така книгата на П. Павлов е както анализ на теоретичното наследство на Г. Флоровски, с акцент върху основните му богословски постижения, така и направена с вещината на историк подробна биография, в чиито коментирани факти се съдържа личностното като неотделимо от теоретичното. Нещо повече, този *архив на епохата*, какъвто е амбициран д-р Павлов да създаде, очертава фигурите и на други важни лица

от световната интелектуална история. Разкрити са множество интересни личностни взаимоотношения например в средите на руската емиграция (от *първото поколение*), опровергани са някои упорити погрешни представи, като цяло – грижливо проведената архиварска работа е довела до по-пълно представяне на картината и на руската емигрантска мисъл.

Бих искала да обърна внимание на П. Павлов и върху още една „софийска връзка” на Георги Флоровски – със Спиридон Казанджиев, данни за която намираме в архива на българския философ. От публикуваните в тома със събрани есета и архивни документи¹ две писма на Флоровски до Казанджиев (като редактор в сп. Златорог) разбираме за установените не само професионални, но и близки лични контакти. Тази връзка също трябва да се проучи внимателно.

Детайлното описание на биографията на Флоровски е направена по години – отбелязани са ключовите факти от живота на богослова за всяка изминала година, като там, където е било възможно, са маркирани и най-важните събития от историята на тази година. Обяснимо върху престоя на Флоровски в България е обърнато по-голямо внимание, представени са фактите около начинанието на евразийците, начинание, неизменно свързано и с името на богослова, превърнал се впоследствие в негов категоричен противник. За изясняването на позициите на евразийците много допринася поместената преписка помежду им, открояваща не само сблъсъците на различните характери и темпераменти, но и принципните различия, които по-нататък довеждат до краха на движението.

Издирванията по дейността на Флоровски у нас включват дори адресите на посещавани от него редакции. Отбелязана е също продължителната кореспонденция на Флоровски с Васил Златарски.

Израстването на Флоровски като богослов е представено с вещина – известно е, че образованието на бъдещата знаменитост е друго, затова е толкова важно този процес по изграждането му като една от централните фигури именно в православното богословие да е така убедително. Четем в писмата му коментари за нашумели по времето на Сребърния век книги (като „Стълб и крепело на истината” на Павел Флоренски), които допълват представата ни за качествата на Г. Флоровски като историк на руската религиозна мисъл. Представени са ни множество различни микроистории – участия на конференции, колоквиуми; гостувания, общение с други

¹ С. Казанджиев. Есета. Из архива. Съст. А. Стойнев. София, „М. Дринов”, 1999.

представители на руската емиграция, многобройни пътешествия с цел публични лекции и беседи, и т.н., и т. н., като от „засрещането” на тези истории стават ясни мотивите за едно или друго действие във вече избраното поприще от Г. Флоровски. Изясняват се и детайли от неговия характер, на които не винаги съчувстваме. Макар мнозина да приемат Православието заради личния авторитет на о. Флоровски, както посочва авторът, в книгата тази личност не е апологетизирана – животът, от който идеите са органична и неделима част, е правдиво и реалистично пресъздаден.

Книгата на д-р Павел Павлов е и много информативна – „парижкният” период на отеча например е представен чрез изобилие от документи, хвърлящи светлина върху т. нар. *софиологичен спор*, а с него – и върху цялостната интелектуална атмосфера, в която са потопени представителите на този *спор* тогава. „Американският” период е също осветлен стъпка по стъпка, до самия край.

Следващият раздел на книгата е озаглавен “Библиография на отец Флоровски” и представя резултата от многогодишните научни проучвания на д-р Павлов. Съставената библиография е отлично систематизирана – по години, направена по изискванията на библиографския показалец (включени са и наличните преводи на появилите се за първи път текстове) и представлява изключително ценен справочник. Също така систематизирани и подредени са изданията на трудовете на Флоровски след неговата смърт („Флоровски след Флоровски”), последвано от описание на неговия архив от Принстън.

Следват библиография на текстове за Флоровски – авторът не претендира за изчерпателност, но представените от него заглавия на различни езици обхващат 33 страници от книгата. По-нататък са поместени заглавията на дисертациите върху Флоровски, както и подробно проследяване на хронологията във връзка с разнообразните събития в негова памет.

Изключително ценно е приложението, включващо кореспонденцията на Флоровски с Николай Глубоковски и Павел Флоренски – писмата го представят и в неочаквана светлина, такъв, както не винаги успяваме да го доловим от теоретичните му текстове.

Писмата са превод на д-р Павлов. Тук трябва непременно да се отбележи неговата многогодишна дейност по превода, съставителството, редакцията и издаването на няколко тома от творчеството на руския богослов – несъмнено ценно постижение за цялото родно богословие.

Направената от Павел Павлов самооценка на научните му приноси е реалистична.

С д-р Павел Павлов имаме една обща публикация (от 4 страници, предговор към: Г. Флоровски. Църква и утопия. С., 2011, с. 6 – 10).

След всичко казано дотук следва, че ще апелирам членовете на Академичния съвет при Богословския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски” да изберат гл. ас. д-р Павел Павлов за доцент по научно направление 2.4 – религия и теология.

03. 02. 2013

Подпис: